

Nyelvünk épsége.

A híres olasz író, *De Amicis*, egyik rajzának különös főhőse Pataracchi tanár úr.¹ Ennek a megmosolyogtató, de merevségében is rokonszenves alaknak haláláig vallott felfogása az, hogy a nyelv és a nemzet egy; aki tehát megsérti a nyelvet, elárulja nemzetét. Ha valaki anyanyelvét helytelen, idegenszerű kifejezésekkel és idegen szavakkal beszennyezi, azt meg kell gyűlölni és meg kell bélyegezni, mint a legelvetemültebb gonosztevőt. De Pataracchi tanár úr nem pusztán elméleti téren mozgó tudós; elveit átviszi a mindennapi életbe is. Nem törődve azzal, hogy ellenségeket szerez vagy kárt okoz saját magának, komoly, egész lelkét átható hitvallását szigorú következetességgel alkalmazza mindenkivel szemben. Könnyen érthető aztán az, hogy a tanár urat a félvilág gyűlöli, hisz csaknem mindenkiel meggyül a baja a kiméletlen kioktatások miatt.¹

Előzetes védelemről gondoskodtam a magam számára akkor, mikor rokonszenvesnek mutatom be Pataracchi tanár úr alakját, hiszen — mi tagadás benne — egy kissé mindenki Pataracchi, aki az anyanyelv épségének kérdését felveti. Ha ugyanis a nyelv épségéről beszélek, tulajdonképpen már eleve is ítéletet mondok. Burkoltan, de úgy hiszem — mindenki számára érthetően már előadásom címében² bejelentettem azt, hogy bizonyos nyelvi jelenségeket kifogásolni, hibáztatni akarok. Mindannyiunk mindennapi beszédjét, dédelgetett szavait és szófüzéseit, idegenből belopódzott kedves ismerőseit veszem vizsgálat alá. Úgy hiszem, kötelességem ezt, sőt a vizsgálaton túl még többet is megtennem, hisz anyanyelvünk ügyének egyetlen egyetlen öntudatos figyelője sem ringatózhatik abban a kényelmes balhiedelemben, hogy nyelvünk házatáján semmi baj, az anyanyelv épsége körül semmi veszedelem nincs. Nem ringatózhatik pedig különösen az, aki a mindennapi érintkezés nyelvét, napilapjaink és folyóirataink írásmódját gondosan, éber szemmel figyeli. Bevallom, hogy magam az utóbbi időben fokozottabb mértékben is ezzel foglalkozva, a hibák, a kifogásolandó, sőt üldözendő nyelvi jelenségek olyan hadával találkoztam, amely végeláthatatlanságában egyenesen megdöbbsentett. Jogosan elmondhatom magam is azt, amit a nagy magyar nyelvész, Révai Miklós, egyetemi székfoglalójában mondott: „Nem tudunk magyarul. Mert úgy beszélni magyarul, mint közönségesen beszélünk legtöbben, nem érdemli meg a tudás nevezetét.“

A nyelv olyan, mint valami érzékeny műszer. Eműszer csodálatosan finom részesekéből álló szerkezetében mutatkozó bajokat eleinte csak a szakértő avatott szeme veszi észre. A műszer aztán, ha nem javítják és nem tisztítják, folytonosan romlik. Hajszálfinom repedések támadnak rajta, részesekké töredeznek le róla, idegen anyagok rozsdája, moeska tapad rá és egyszer

¹ Az írónak két ilyenféle rajza is van. Az egyiket *Pataracchi tanár* címen *Cs. Pap József* fordította magyarra (Magyar Paedagogia XIV. 1905. 600—604), a másik cselekményét *Tóth Béla* ültette át magyar talajra *Magyarán* című (Magyar Nyelvőr XXVIII. 1899. 256—262.) közleményében

² E kis cikk az E. M. E. 1936—37. évi népszerűsítő előadásorozatán felolvasott előadás bevezetése. A felolvasás többi részét kisebb cikkeké feldolgozva közöljük.

csak azt vesszük észre, hogy a drága műszer súlyos beteg. Éppen ezért figyelni a nyelv épségével törődő az anyanyelvben mutatkozó legcsekélyebb bajt is, és ezért hajlandó eltérni e munkájáért a kicsinyeskedés, a szérszálhasogatás vádját. És bár „a kicsire nem nézünk“ az uralkodó elv korunkban, a nyelv féltője, az anyanyelv épségének őre megfigyel minden apró hibát, tollára vesz, tollára kell vennie minden kicsiny kilengést azért, hogy minél kényesebbé tegye a nyelvi ízlést és minél több emberben ébressze fel a nyelvi lelkiismeret szavát.

Szta.

Hanyatlás a nyelvművelésben.

Mióta folyóiratunk célul tűzte ki anyanyelvünk művelésének kérdését, minden alkalmat megragadott, hogy örömét fejezze ki, ha e nyelvművelő törekvés hatására vagy attól függetlenül e mozgalom terjedésének újabb meg újabb jelét látta. Nem dicsekedés volt az, mikor a folyóirat első nyelvművelő cikkeskéinek megjelenése után sorra vette azokat a lapokat és folyóiratokat, amelyek — akár csak vállveregetve is — megemlékeztek ebben a nemtörődöm transylvan-erdélyi világban erről az örvendetes munkáról.³ Elsíklottunk és szándékunk ezután is elsíklani minden olyan megnyilvánulás mellett, mely nem tekintve a cél minden egyéni érdeken felülemelkedő voltát, személyeskedő gáncsoskodással illet. De ha annak idején megelégedésünket kifejeztük, most ki kell fejeznünk sajnálatunkat is azért, hogy a nyelvművelés kérdése napilapjaink számára csak olyan alkalmi időtöltés, a nyelvművelő cikk meg amolyan laptöltelék volt, amely éppen csak akkor került be a lapba, mikor valahonnan össze lehetett szedegetni, és amikor azt valami érdekesebb, a lap szempontjából „üzletileg“ hasznosabb, gyümölcsözőbb cikk nem szorította ki. Az összes napilapok közül legrosszabbul a Keleti Ujság magatartása esett. Ez a napilap több mint egy éve nyelvművelő mozgalmat indított. Jó szívvel láttuk e mozgalom hetenként megjelenő „Anyanyelvünkért“ rovatát még akkor is, mikor a szalmalángos lelkesedés tüzenek lohadtával mind ritkábban s ritkábban lehetett az ujjnyi nagyságú napihír-címek között szerényen meghúzódó rovatot észrevenni. Utóbb már hónapos és még hosszabb időközök kellettek ahhoz, hogy egy-egy féllapnyi cikkeske megjelenhessék. Pedig amint kitűnt, a cikkek, a nyelvművelő rovatban közölt gondolatok sok embert megmozgattak, sok lelkiismeretet felkavartak. De éppen a cikkek tervszerűtlen és ki-kimaradozó megjelenése miatt e megmozgatás, e lelkiismeret-ébresztés kedvező lélektani légkörét nem tudta soha kihasználni a lap. Az olvasók valószínűleg hamar észrevették, hogy ez a nyelvművelő is csak múló divat, hisz, íme, a lap is csak hébe-hóba szentel neki néhány sort, mindenesetre sokkal kevesebbet, mint például a labdarugás, az asztali tenisz, a sí és ki tudja milyen más tevékenység legújabb eredményeinek. A naponként megjelenő feltűnéskeltő társadalmi és politikai hírek garmadájaiban nem igen jut már hely arra, hogy az anyanyelvvel, azzal a tényezővel, mely nélkül maga a lap sem élhetne, legalább hetente egy-egy cikkben törődjenek. A magyarság legtekintélyesebb napilapjától nehezebb szívvel vesszük ezt, mint a krajcárok után futkosó lapocskáktól. Nehéz és kényes dolog ezt itt szóvá tennünk. De úgy érezzük, ezt itt is szóvá kell tennünk. Fáj leírnunk, de úgy látjuk, nagyon nagy baj van a nemzeti öntudat, a nemzeti értékek meg-

³ V. ö. Erd. Múz. 1935. 171. 1936. 200.

beesülése körül ott, ahol legkevesebbet éppen az anyanyelv odaadó ápolásával törődnek. Nagyon szomorú hanyatlás jele az, ha éppen az a hév lohad, melynek a halovány pislákolásból egyre égetőbb és tisztítóbb tüzzé kellene lényesednie. Nálunk, mint anny mindenkiben, úgy itt is, e kívánatos és üdvös jelenségnek, úgy látszik, éppen a fordítottja fenyeget kárlehetetlenül.

Sztá.

Még egyszer az igekötők.

Az igekötőkről már két ízben is volt szó folyóiratunkban (1935. 174. l. és 1936. 296. l.). Minthogy azonban állandóan baj van velük, állandóan rá kell mutatni a hibákra, figyelmeztetni kell az embereket helyes használatukra. Sőt a baj terjedőben van, az igekötők helytelen, fűlsértő alkalmazása valószínűs divattá, hogy ne mondjam járvánnyá vált; annyiszor hallja, oly gyakran olvassa az ember, hogy olyanokat is megfertőz, akik azt hitték, hogy nyelvérzékük és nyelvtudásuk megvédi őket a ragálytól.

1. Az igekötők használatában az első szabálytalanság az volt, hogy elcserélték őket, nem a szokásosat, nem a helyeset alkalmazták. Azt mondják, hogy *betartja* a szavát *megtartja* helyett, *betiltotta* a fölvonulást *megvagy eltiltotta* helyett, *beszűntette* a járatot *megszűntette* helyett, *kitanulta* a mesterséget *meg-* vagy *eltanulta* helyett, *behódolt* a többségnek *meghódolt* helyett, *elkésté* a vonatot *elkéstet* vagy *lemaradt* a vonatról helyett. Ebben az utolsó példában a tárgyatlan igének tárgyasként való használata is vas-kos hiba.

Ezek a példák mindennapos beszédünkben és mindennapos újságjainkból valók, nagyon is jó ismerőseink, úgy hogy fölöslegesnek tartom az előfordulás helyének pontos előszámolásával tekintélyüket növelni. Attól is tartok, hogy ha teljes és értelmes mondatokban mutatom be a kárhozott mindennapos hibákat, magam is akaratlan terjesztőjévé válok, mert minél gyakrabban halljuk és olvassuk őket, annál könnyebben szokunk hozzájuk és alkalomadtán önkénytelen is rájár a szánk. Annyira általánosak már is ezek a vétségek, hogy ha valamelyik jó ismerősünket, barátunkat beszélgetés közben néhanapján figyelmeztetjük rá, megesik, hogy el sem hiszi, vitába száll, számos eleven és írott példára hivatkozik, és a vitatkozás vége nem mindig jár meggyőzéssel. Legjobb esetben azzal védekeznek, hogy a kifogásolt hiba annyira közös mindnyájunkkal, hogy már nem is tekinthető hibának, a szokás szentesítette. Amiben van is némi igazság, ha nem is a jelenre, de — ha így haladunk — a jövőre nézve.

Mégsem állhatom meg, hogy egy-két újabbat és éppen ezért szokatlannabbat be ne mutassak. „A... református egyházközség beszerzése a leg-sürgősebb feladat.“ (Reformátusok Lapja. 1936. 4. sz.) Helyesen *megszervezése* volna. Itt a hibás igekötő már az igéből (*beszervez*) képzett főnévben (*beszerzés*) jelentkezik, tehát nemcsak gyökeret vert, hanem új hajtást is eresztett. — Más példa: „...mikor azonnali *lebüntetéssel* fenyegetik meg“ (Brehm-Fenyő: Így kezdődött. 72. l.) Helyesen *megbüntetéssel*, vagy csak egyszerűen *büntetéssel* fenyegetik meg. Ugyanennek a regénynek 266. lapján ez olvasható: „Tisza nagy szavaitól nem kell hogy *beijedjenek*.“ Természetes, hogy ebben a mondatban is *megijedjenek* volna helyén. Ebből a fajtából még csak egyet, egy kissé mulatságosat írok ide. „Karácsony harmadnapján végre *összeesküdtek* a plébánia-templomban.“ Nem holmi lázadásról van itten szó, hanem egy ifjú pár házasságáról, tehát csak *megesküdtek*. Az

összeesküdtek nyilván az *összeházasodtak* és a *megesküdtek* összeházásításából keletkezett; ilyen alakkeveredésre sok példa van a nyelvben.

2. Még súlyosabban vétkeznek azok, akik fölöslegesen használják az igekötőt ilyen kifejezésekben, mint: *leigazoltatta* a jelenlévőket (helyesen: *igazoltatta*); *felfigyelt* az életrevaló tervre (helyesen: *figyelt* a tervre vagy nyomatékosabban: *figyelmét fölkelte* a terv); *leellenőrizte* az eredményeket (h. ellenőrizte); *jövőre leszerződttették* (h. szerződttették vagy ide szerződttették); ilyenek még: *beigazol*, *beindít*, *felfokoz*. Ezek is mind olvasott, nem mondva csinált példák, bizonyára rájuk is ismer mindenki, de talán nagyobb bizonyító erejük van a pontosan megjelölt és ellenőrizhető idézeteknek, ám-bár pellengérré állítani egyest, folyóiratot, napilapot nem kellemes dolog. „...teljes egészében szeretném *leközölni*“. Helyesen: *közölni*. (A *jövő útjain*. 1936. 139. l.); „...az alapgondolatot kell *kihangsúlyozni*“, hangsúlyozni helyett. (Uo. 141. l.) „Conrad *lejelentkezett* nála.“ Helyesen: *jelentkezett*. (Brehm-Fenyő: A kétfejű sas lehull. 6. l.) „...már tudott (arról) a telefonbeszélgetésről, melyet L. és B. képviselők *folytattak le*“. Helyesen: melyet L. és B. képviselő *folytatott*. (Uo. 319. l.) „George annyira *leutánozhatatlanul* más.“ (E. Helikon. 1934. 2. sz.)

Még jobban bántja az embert, ha a fölösleges igekötő idegenből kölcsönzött igéhez járul, mert ilyenkor felemás összetett szó keletkezik, melynek első tagja ugyan magyar, de szükségtelen, második tagja pedig szintén szükségtelen, mert magyarral könnyen helyettesíthető idegen szó. Ilyenek: *leredukál*, *lereágál*, *lereprodukál*, *beinkasszál*, *kiprovokál* és még egyénhány. Ezekben — mint látható — kétszer van az igekötő, először magyarul, másodsor latinul. Mintegy kétszer szózzák meg a levest, vagyis elszózzák, hogy élvezhetetlen legyen. A latin igekötő nem hagyható el, ha az idegen szót akarjuk használni, tehát a magyar igekötő fölösleges. De fölösleges az egész torz szó, mert a fenti igéknek a következő magyar megfelelőik vannak: *redukál*: *apaszt*, *leszállít*, *csökkent*, *kevesbít* stb.; *reagál*: *visszahat*, *viszonoz*, *felel* v. *fogékony* a hatásra stb.; *reprodukál*: *elmond*, *előad*, *megismétel*, *felelevenít*, *visszaidéz* stb.; *inkasszál*: *beszed*, *behajt*; *provokál*: *előidéz*, *felidéz*, *támaszt*, *indít*, *siettet*, *okoz*, *kieszközöl*, *kierőszakol* stb. (L. Tolnai Vilmos: *Magyarító szótár*.² Bp. 1928.) Joggal lehet kérdezni, ha ennyi jó, színmagyar kifejezésünk van, miért használ némely ember mégis idegent és rosszat. Erre csak az tudna igazán megfelelni, aki az embernek megadta, hogy beszélni tudjon. Az ilyen ember ezt az isteni ajándékot nem érdemli meg.

Van olyan eset is, hogy az igekötős ige egészen magyar, de egészen rosszul van megválasztva, mint pl. ebben a kifejezésben: az igazgatóság *leállította* az üzemét, a helyett hogy *megszüntette* vagy *szüneteltette* volna. X. *beállította* a végeredményt, írják a sporttudósítók, pedig eddig csak a gyereket állítottuk be a sarokba, ha rossz volt, vagy pedig a szomszéd állított be hozzánk kissé kapatosan. Magyarul úgy kellene írunk, hogy X *rugta* az utolsó kaput (gólt), vagy: *azután* nem változott az eredmény, vagy: *több* kapulövés (gól) nem esett, vagy: ez is maradt a végső eredmény. Ilyen ez is: a rendőrség *lefolytatta* a vizsgálatot; helyesen *levezette* vagy még jobban *befejezte* a vizsgálatot.

3. Ennek a pontnak azt a címet lehetne adni, hogy: *Igekötők, melyek nincsenek*. Ugyanis a fölöslegesen használt igekötők ellensúlyozására újabb írásokban arra is van példa, hogy az igekötő elmarad onnan, ahol pedig ott kellene lennie. „...a zsarnokság ellen lángoló *szava* anakronizmusnak tűnt.“ *Hiányzik a fel- igekötő*. (Századunk. 1936. 50. l.) „...a kortársak mind *gyarlóbbaknak* tünnek [fel].“ (Prot. Szemle. 1936. 79. l.) A *tűnik* igének ilyen

használatát már szóvá tette az Erd. Múz. 1935. 174. l. Más példa: „...a népdal iránt sem szűnt [meg] érdeklődése.“ Hiányzik a *meg-* igekötő. (Babits. Az európai irod. tört. II. 25. l.) „Igénye mosolyt és átitást idéz [elő].“ (Uo. 119. l.) „de a nyakamat annál inkább lepik [el vagy meg] a szúnyogok.“ (Rádióelőadás, 1937. III. 14.)

Az esetek száma ma még nem nagy, a baj még csak szórványosan jelentkezik, de ha nem álljuk útját, bizonyosan és hamarosan megszorodik. De hogyan álljuk útját ennek a bajnak és általában a nyelvromlásnak? Azzal, hogy itt az Erdélyi Múzeum lapjain figyelmeztetjük rá az írókat, olvasókat és beszélőket, nem sokra megyünk, mert ez a folyóirat kevés emberhez szól. A napilapokban is elég sok fölvilágosítás jelent meg, az újságok nyelve is tisztább, gondosabb lett, de az olvasók nagyobb táborában nem keltette föl az anyanyelv féltő szeretetét, azt a vágyat, hogy legalább ezt adja át örökül tisztábban, szebben, kifejezőbben a következő nemzedéknek. Mégis szólni kell, időnként kiáltani is, figyelmeztetni a veszedelemre; ha egy ember hallja és fogadja meg, az is nyereség.

Brüll Emánuel.

Bajok az *-i* képzős melléknevek körül.

1. Tudvalevő dolog, hogy a magyar nyelv a tulajdonnévből képzett melléknevet kis kezdőbetűvel írja, tehát Európa: *európai*, Románia: *romániai*, Bécs: *bécsi*, Arad: *aradi*, Maros: *marosi* stb. Egyetlen kivételt enged meg. Ha az ilyen melléknév összetett és előtagja személynév, különösen családnév, akkor inkább nagy betűvel és kötőjellel írjuk: a *Mária-utcai* templom, a *Deák-téri* megálló. Napilapjaink a románnyelvű helységnevekből alkotott *-i* képzős mellékneveket állandóan nagy kezdőbetűvel írják. Ez az eljárás érthetetlen, mert ha *newyorki*, *londoni*, *berlini*, *szentpétervári* s a többi hasonló melléknevet kis kezdőbetűvel kell írunk, akkor csakis *bacăui*, *brăşovi*, *câmpulungi*, *târgumureşi* stb. alakot írhatunk, ha a magyar szokás és a magyar nyelv szabályai szerint akarunk eljárni. És nincs is semmi okunk, hogy eltérjünk tőle. Az nem elfogadható megokolás, hogy a nagybetűs írással a névnek idegen voltát akarják hangsúlyozni; a kisbetűs írás egy cseppet sem teszi magyarabbá. Hiszen ugyanezzel az okoskodással minden melléknevet, melyet idegen, külföldi helységnévből képezünk (olyanból t. i. amelynek idők folyamán nem támadt magyar neve vagy magyaros alakja), szintén nagybetűvel kellene írunk. A napilapoknak ez az új szokása megzavarja a tanuló ifjúságot, amelynek amúgy is elég baja van a sok nyelv sokféle helyesírásával, de megzavarhatja bizony a felnőtteket is, különösen azokat, akik nem tollal keresik kenyerüket.

2. Némelyek nem tudják, hogyan kell a *-falu* utótagú helységnevekből *-i* képzős melléknevet alkotni. Nemrég ezt olvastam: „A székelyudvarhelyi törvényeszek most tárgyalta Sz. J. *kápolnásfalui* és L. J. *szentegyházfalui* plébánosok ügyét.“ (Magyar Kisebbség, 1936. 24. sz.) Ez így a mai nyelvszokás szerint nem jó. Helyesen *kápolnásfalusi*, *szentegyházfalusi* (tehát valójában *-si* képzővel), mint ahogyan a *falu* köznévnél *falusi* a melléknév alakja. Így keletkezett Tótfalu, Jekelfalu helységnévből *Tótfalusi*, *Jekelfalusi* családnév is. A *kápolnásfalvi*, *szentegyházfalvi* alak is szabályos képzés (sőt ez a régebbi, mert a *-si* képző újabb keletű), de én mégis az előbbit ajánlom, mert másképpen nem volna különbség a *-falu* és a *-falva* utótagú

helységnévből képzett melléknevek között, amint ez az alább következő 3. pontból kitűnik, ámbár nagyobb baj ebből a megegyezésből sem származnék.

3. A *-falva*, *-háza*, *-telke*, *-alja* stb. személyragos utótagú helységnévekből szintén sokan képeznek hibásan melléknevet, mert elfelejtették a magyar helyesírási szabályzatnak erről szóló rendelkezését (az effélet a legkönnyebb elfelejteni), nyelvrzékük pedig cserben hagyja őket, vagy ők hagyják cserben nyelvrzéküket. Ez nem csak afféle szójáték. Úgy értem, hogy sokan nem bíznak természetes nyelvkészségükben, pedig ha rá hallgatnának, bizonyára helyesen alkotnák meg a kívánt alakot. Azt hiszik, hogy okoskodással mindig többre mennek, okoskodnak és hibás eredményre jutnak. Egy újsághírnek ez volt a címe: „Husáanggal verte agyon fiát egy kárpátaljai gazda.“ (Ellenzék, 1936. 232. sz.) Ez nem helyes, mert az *-i* képző előtt a személyrag kiesik, tehát *kárpátalji* lesz belőle; épúgy lesz *jánosfalvi*, *félegyházi*, *marostelki* stb. Az okoskodás a *-falui*, *-falvai*, *-háza*, *-telkei*, *-aljai* stb. alakokkal meg szeretné tartani a helységnév változatlan formáját a melléknévben is; ez azonban felesleges és hibás. Ilyet is hallottam elégszer: a május *tizedikei* ünnep, a szeptember *hatodikai* események, egynéhányszor olvastam is, tanítványaim dolgozataiban is talákoztam véle, jövője tehát biztosítva van. Egy jeles írónknál is megtaláltam: „hogy május *elsejei* beszédemért feleljek.“ (Németh László: Ember és szerep. 6. l.) Ebben az esetben is kiesik az *-a*, *-e* személyrag a képző előtt, tehát helyesen így van: *tizediki*, *hatodikai*, *elseji* stb. (L. A magyar helyesírás szabályai. Bp. 1933. 57., 276. p.)

4. Elég gyakori az is, hogy az *-i*-ben végződő helységnévek után még egyszer kiteszik az *-i*-t, ha melléknevet képeznek belőle, pedig ezt is tiltja a szabályzat; a kiejtés sem igazolja, mert soha senki nem mond két *-ii*-t ilyenkor. A napokban olvastam: „a *kenyeri* kis kastély...“ (Brehm: A kétfejű sas lehull. Fenyő László ford. 360. l.), helyesen csak *kenyeri* kastély egy *-i*-vel, mint a petri gulyás, az orosz pap, a pompeji ásatások (a szabályzat példái), a mohi puszta, a csehi bíró, a bucurești vásár, a ploesti kaszárnya stb. (L. a szabályzat 57. pontját.)

Brüll Emánuel.

Ó, boldog Japán!

A napokban egy ismerősöm valamelyik fővárosi napilapból kivágott cikkcskével örvendeztetett meg. A cikkcske tokiói híradás alapján a következőket közölte: Hizatané Okano 63 éves tokiói tanító a képviselőházhoz és a felsőházhoz intézett kérvényében a japán miniszterelnök vád alá helyezését kérte, mert — szerinte — a miniszterelnök „*kormányzási elveit körvonalazó beszámolója hemzseg az idegenszerű és értelmetlen szavaktól, meg szólásmódoktól*“. A kérvényező hivatkozott arra, hogy az új japán népiskolákban mintegy 1585 japán írásjegyet tanítanak; ez teljesen elegendő a legbonyolultabb gondolatok kifejezésére is. Felesleges volt tehát a miniszterelnöknek az anyanyelvet háttérbe szoritania és elrútítania akkor, mikor célkitűzéseit egyszerű, mindennapi és érthető nyelven is igen könnyen megmagyarázhatta volna. A híradásban ugyan nem volt szó a kérvény sorsáról, de már a tett is beszél önmagáért. Boldog ország, amelynek tanítói kötelességüknek tartják feletteseiket ilyen, az anyanyelvvel összefüggő tevékenységükben is megfigyelni, és ha kell, ország-világ előtt felelősségre vonni.

Szta.

Az Egyesült Államok is!

A nyelv szerető ápolásában nem marad hátra „A felkelő nap országá”-nak örök versenytársa, az Egyesült Államok sem. Ugyanis amiut egy napilap londoni jelentéséből olvasom, az Egyesült Államok közoktatásügyi tanácsának elnöknője, Hunter Estelle, *angol nyelvőr-intézetet alapított*. Ennek az a hivatása, hogy a tájszólásoktól és külvárosiasságoktól tarkított amerikai-angol nyelvet megtisztítsa és Amerika lakosságát helyes és kifogástalan angolságra tanítsa. Az intézet rövid időn belül olyan népszerű lett, hogy hamarosan mintegy 2000 tanfolyamot kellett megszerveznie. Az előadásokon minden eszközt felhasználnak a cél érdekében. Csak így érthető meg az, hogy a szellemi áramlatokkal szemben egyébként érzéketlen üzleti világ is élénken érdeklődik a mozgalom iránt. *Nem egy new-yorki és csikágói vezető üzletember kötelezte vállalatát alkalmazottait a tanfolyam látogatására.*

Lám, a nagy nemzetek világhatalmi terveik kergetése közepette is ráérnek a nyelvvel törődni. És míg a tengerek uralmáért folyik a leplezett harc, Japánban egy tanító, az Egyesült Államokban egy oktatásügyi vezető vállalkozik az anyanyelv komoly, öntudatos és — hisszük — eredményes védelmére.

Szta.

A nyelvművelés lehetőségei és határai.

Ha a legjobb igyekezettel küzd is valaki a nyelv épségének ügyéért, kell éreznie az ilyen kérdésekben könnyedebben gyondolkozók részéről bizonyos részvétlenséget, nemtörődömséget, el kell szenvednie a kipécézettek acsarkodó, bár tehetetlen rosszindulatát. Gyakran a szőrszálhasogatás, a kicsinyeskedés vádjá éri olyanok részéről, akik éppen a maguk kicsiny munkakörének betöltésében vétkes gondatlanság tanujelét adják. Ezen felül még kizárólagosságra való törekvéssel, nemzeti elfogultsággal is megvádolják a nyelvművelőt. Az előbbi vádakkal nem törődöm, de ami az utóbbit illeti, bevallom, hogy magam nyelvi kérdésekben természetesen tartom a nemes, saját portánkon maradó nemzeti kizárólagosságot. Nekem az a természetes, ha az angol a maga nyelvtörvényeit alkalmazza, mikor beszél és nem a francia vagy más európai nyelv szabályaihoz igazodik. (Valamire való nép nem is teszi ezt!) De éppen olyan mereven és törhetetlenül kívánok, követelek a magyartól magyar észjárást; tőle csak a magyar nyelv szellemének megfelelő tiszta és elegyítetlen beszédet hallom szívesen és csak ilyen szellemben fogant írást olvasok meleg érdeklődéssel és jóleső érzéssel.

Alig egy-két éve, hogy Kosztolányi Dezső, az újabb magyar nyelvművelő mozgalom nemrég elhunyt művészi tollú vezére a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvművelő Bizottságának egyik ülésén egy csehszlovákiai magyar egyetemi hallgató leveléről emlékezett meg. A levél írója elmondta, hogy amint társaival egy prágai kávéházban a mindennapi élet és a közélet *problémáiról beszélgetett magyarul*, egyszer csak átszólt hozzájuk egyik cseh kartársuk és megkérdezte, hogy miért ragaszkodnak egy olyan nyelvhez, amelynek szinte minden szava idegen. A kötekedő kérdés a prágai magyar diák lelkiismeretét annyira felkavarta, hogy levelet írt Kosztolányinak és kérte, tisztítsák meg e zagyva, felemás és romlott nyelvet, adják vissza eredeti tisztaságát és üde szépségét, mert egyébként ők nem ragaszkodnak e félig idegen nyelvhez. (Magyarosan II. 1933. 14.) Éppen jó helyre érkezett a levél, hiszen maga Kosztolányi volt az, aki évekkal azelőtt kimutatta, hogy a magyar értelmiség mindennapi beszédjében, illetőleg tudományos és szépirodalmi nyelvében mintegy 6000 (!) olyan idegen szó büsz-

kélekedik, amelyre semmi szükség sincsen. (I. h. és Nyugat.) Istenem! Ez a 6000 idegen szó 6000, sőt ennél jóval több magyar szó lassú halódását, imbolygó kísértet-életét és végül síralmas pusztulását jelenti. Melyik háziaszszony teszi meg azt, hogy a szomszédba menjen ezt-azt kölcsönkérni akkor, ha a saját házatája dűskál mindabban, mi „szem s szájnak ingere”. Ugy-e, senki sem tesz ilyet! Hát miért megyünk mi, az ebek harmincadjára jutott magyar nyelv letéteményesei Európa minden népéhez kölesönt kunyorálni akkor, mikor nyelvünk bővelkedik a zamatos és kifejező magyar szavakban. Ne értsen azonban senki sem félre! Aki az idegen szavak ellen harcol, nem minden idegen szó ellen, hanem csak a feleslegesek, a szükségtelenek ellen hadakozik. Nagyon jól tudja, hogy az élet igen sok területén, a tudományos és irodalmi nyelv nem egy zúgában nélkülözhetetlen jövevény az idegen szó. Lehetnek olyan esetek, amikor már a stílus élénkítése kedvéért is hol ezt, hol azt használom (optimista — derűlátó; pesszimista — borúlátó; tapasztalati — empirikus; egyéni, alanyi — szubjektív; egyénítés, egyénieskedés — szubjektivizmus; valós, valóságos, kézzelfogható — reális.) De vigyázzunk: az idegen szó csak kisegítő; csak olyan eszköz, amelyet néhanéha használnunk kell ugyan, de mindig résen kell lennem, nehogy a jövevények uralkodjanak szókincsemen.

Valószínű, hogy az olvasók közül sokan engem is amolyan Pataracchi tanár-féle szánandó szórszálhasogatónak tekintenek. Fejemre olvassák kiváló írásművészek nyilatkozatait arról, hogy a stílus irtózik minden kötöttségtől, minden merevségtől; szabad akar lenni.⁴ Mondhatják, hogy mikor anyanyelvemen beszélek és írok, az nem fogalmazás, hanem a lélek lélekzése, a legközvetlenebb közlés, szabad úszás, ösztön és élet. Ez kétségtelenül igaz! Csakhogy éppen az a baj, hogy nálunk nem a lélekzési, úszási készségben, nem az ösztönös mozdulatra való hajlamban rejtőzik a hiba, hanem magában a légzőszervben, az úszáshoz szükséges izmokban, az ösztönök betegségekben. Nyugodtan, egészségesen lélekzelné csak az tud, akinek a tüdeje ép, gondolatait csak az közölheti épkézláb módon, akinek gondolkozása, nyelvérzéke tiszta, világos. A szabad úszást is hosszú, fegyelmezett, ideg- és izom-edző gyakorlat előzi meg. Ösztöneire meg igazán csak az bízta magát, akinek ösztönei egészségesek. Éppen a nyelvérzék betegsége, a készületlen felelőtlenség, a gondolkozásbeli tuynaság, a korlátokat nem tűrő szabadosság, az ösztönök mindent vadul eltipró zsarnoki uralma idézte elő azt a megbomlott nyelvi helyzetet, amelyet töredékes vonásokban az imént jellemeztem.

Tudom én, hogy röpké a pillanat és gyöngé az én szóm ahhoz, hogy ez a néhány gondolat megfoganon és gyökeret verjen az olvasó lelkében. Tudom azt is, hogy sokkal kényelmesebb és egyszerűbb dolog a mai élet küzdelmes hajszájában olyan „jelentéktelen” dologgal, mint amilyen az anyanyelv épsége, tisztasága és szépsége, nem törődni. Tudom, nálunk könnyelmű, nyegle, eszeveszett divat az, hogy a kis dolgokkal nem törődünk akkor, mikor a nagy dolgoknak nem vagyunk urai. Mindezt tudom! Sok más mentő körülményt, a nyelvi öntudat felrázásának elődázására, a nyelvtisztaság kérdésének jelentéktelenné nyilvánítására kiválóan alkalmas érvet is ismerek. De nem halogathatom, hogy aggodalmaimat időnként ne közöljem

⁴ Schöpflin Aladár, Nyugat, 1933. 483.

⁵ Kosztolányi Dezső, Pásztortűz, 1934. 28.

az olvasóval és szinte-szinte csak magamban dohogva és magamnak írva a figyelmet legalább pillanatokra reá ne irányítsam nehány, az anyanyelv életét, egészségét veszélyeztető mozzanatra. Talán-talán ilyenkor nem fordulnak felém szánakozó, sőt gyűlölködő tekintetek, mint egykor Pataracchi tanár úr felé.

Szta.

A fölösleges „h” helyesírásunkban.

A multkoriban már szóvá tettem divatos „helyesírásunknak” a tulajdonnevek írásában jelentkező kilengéseit (*Az előkelő „y” és társai*. Erd. Múz. 1936. 202). Futólag említettem ott, hogy a *Mártha, Edith, Margith* stb. név *h-s* írása a magyarban teljesen értelmetlen és így felesleges dolog is, hisz nyelvünkben szóvégen *th* hangsoport nincs; a magyar t. i. *h-s* hangokat, ú. n. aspirátákat nem ismer. Azonban régóta megfigyeltem, hogy a *h-s* írásmód nemesak keresztneveink egynémelyikében, de néhány idegenből átvett köznevünkben is előfordul. Míg amazok legtöbbször a hivalkodás és tudatlanság szülöttei, emezek éppen olyan körökben otthonosak, melyek tagjairól legtöbbször fel sem tehető valami ilyen, sőt sokszor éppen bizonyos irányú tájékozottság őriztetí és tartatja meg az efféle helyesírási félszagségeket.

Gyakran és sokszor szükségtelenül használt idegen szavak (etika, etnografia, etnológia, etnikai, pátosz) mellett különösen két szavunkban tartja magát a régies, latinos-görögös írásmód: a *theologia* és *katholikus* szóban. Köztudomású, hogy mindkét szavunk görög eredetű, az előbbi a görög *theologia*, az utóbbi meg a *katholikos* szó latin közvetítéssel átvett alakja. De már a latin is *theologia* és *katholikus* alakban vette át a két szót. Ez is mutatja azt, hogy a kölcsönszavak átvételekor a nyelv mit sem törődve az idegen nyelvek törvényeivel, a maga portáján dívó szabályokat érvényesíti. A magyar nyelv például nem szereti a szó elején a kettős massalhangzót és ezért ügyet sem vetve a kölcsönadó nyelvre, a szláv *span, kraj, kristu-ból ispán, király, kereszt*, a német *sturm, strang, spítal*-ból pedig *ostrom, istráng, ispotály* szót faragott. De így tett és tesz minden más nyelv is. A magyar a latinból a *theologia* és *katholikus* szót sem *th-s* kiejtéssel vette át, mert hiszen ma is, és kétségtelenül régebben is, *th* helyett egyszerű *t* hangot ejtve, *teológia* (teológus) és *katholikus* alakot mondunk. A latinos írásmód tehát ma már szinte-szinte olyan értelmetlen, mint ha az előbb említett kölcsönszavakat a kölcsönadó nyelv helyesírásához igazodva írják. A ma is látható, sőt egyesektől kizárólagosan használt *h-s* alakokhoz való ragaszkodás mindig a latin nyelv egykori kizárólagos uralmát juttatja eszünkbe; része van benne a német hatásnak is, de egy kis vaskalaposságról és csökönységéről is tanuskodik.⁷

Szta.

⁶ Az előbb jelzett előadás befejező része.

⁷ A német nyelvben ugyanis közönségesek az aspiráták, és ezért az idegen nyelvekből átvett *h-s* szavakat, így az előbb említett két szót is, *th*-val írják.